

Paraules en l'homenatge a Xavier Rubert de Ventós

Text preparat per a l'homenatge a Xavier Rubert de Ventós a l'Ateneu Barcelonès, que òbviament no vaig llegir sencer.

Ramon Alcoberro

Hola; bona nit:

Bona nit a tothom i gràcies per haver vingut. Diuen que el mític editor Giulio Einaudi, quan reunia el consell editorial, donava la paraula als seus consellers dient-los: "*Parla, i sigues breu i enginyós*". "Parla, e sei breve e arguto" és un consell que dona Virgili al Dant quan li mostra al Purgatori. (*Divina Comèdia*, Cant XIII, vers 78, Purgatori). De res. Però la paraula té trampa "arguto" en italià també vol dir, "agut", "argumentatiu" i fins i tot "intel·ligent". En italià hi ha una expressió per descriure la gent divertida i intel·ligent; diuen que és "arguto ma un po' goffo" i "goffo" significa alhora desmanegat, pallasso, etc.

Es fa difícil que jo pugui dir alguna cosa rellevant sobre l'obra de Xavier Rubert de Ventós que avui homenatgem pels seus 80 primers anys. Soc, senzillament, un més dels qui van participar com a oients al Col·legi de Filosofia i vaig tenir, a més, l'oportunitat de ser alumne del seu curs a la facultat de filosofia de la UB, em sembla que era el curs 79-80 quan ja l'havien expulsat de la facultat – i hi va poder tornar episòdicament gràcies a un joc de mans que va ordinar José Manuel Bermudo.

En definitiva, vaig ser oient a les aules Col·legi durant sis o set anys, amb la carrera ja acabada a les aules del Casal de Sarrià i de la Casa Elizalde. Allí, amb Rubert, Gerard Vilar, Ramoneda, Eugenio Trías, Morey o Antoni Vicens vaig entendre que el pensament és un estil i que els conceptes i la vida no es podien separar de la forma.

En aquells cursos hi havia Júlia Torres, Concha Fernández Martorell, Julia Manzano o Mercè Rius, per dir només alguns noms de gent que gasta molt millor memòria que la meua i que segurament poden donar un testimoni més exacte del que van ser una moments de llibertat i de debat filosòfic en comú que no crec que s'hagin repetit mai més en aquests darrers quaranta anys.

El Col·legi de Filosofia va ser el fet més significatiu en l'àmbit de la filosofia en el darrer quart del segle passat i ha marcat un estil molt català, específicament molt barceloní de fer filosofia, posant l'estètica i la forma en un primer nivell d'interès conceptual. En el Col·legi de Filosofia vam aprendre el significat del dubte en el capteniment moral i la importància de "veure-hi fosc" quan tothom te les coses massa clares. Vam aprendre també a desconfiar de la ingenuïtat – i això, dispensin, em sembla que és molt important recordar-ho ara.

A aquesta sèrie d'intuïcions crec haver-hi estat fidel tota la meua vida i he mirat de trametre-les allí on, sovint en condicions laborals molt precàries per culpa del meu "mal cap" en política, m'han deixat fer classes. Les "maneres de fer filosofia" del Col·legi les he portat amb mi tota la vida – i amb molt de gust. Però aquesta nit no vull parlar dels aspectes ètics i polítics del Col·legi perquè sempre he cregut que el que em va aportar en Xavier i els anys del Col·legi va ser sobretot una determinada estètica vital. És de l'estètica que, en els termes que hem après amb Valverde i amb Rubert de Ventós, ens ve l'ètica.

L'estètica de Xavier Rubert s'inscriu en la tradició de l'Escola de Barcelona i molt específicament en la tradició formalista que ve d'Eugeni d'Ors, passa per Creixells (que Rubert i Norbert Bilbeny van recuperar-nos) i arriba a Joaquim Xirau (el mestre del pare de Xavier, Juanín Rubert, dels germans Maragall i de Calsamiglia).

Joaquim Xirau fa en el seu llibre *Manuel B. Cossio y la educación en España* (1ª ed. 1945, 2ª ed. 1969) una sèrie de reflexions molt interessants sobre filosofia de l'educació que em semblen molt adients si es vol entendre el clima intel·lectual que va propiciar el Col·legi i la seva estètica. Diu Xirau que l'educació és "una propietat de relació" i que la "capacitació" que ha de procurar l'educació consisteix a "vivificar". Posar en relació idees i vides, vivificar ("donar el poder necessari per tal que la vida prengui poder", per dir-ho com Xirau, a la p. 132 del llibre esmentat) és el que vaig aprendre escoltant gent com Rubert, com Trías o com Gerard Vilar. El curs sobre Nietzsche que vam fer al domicili particular de Miguel Morey o la lectura del text inèdit de *Filosofia del Futuro* amb Eugenio Trías a la casa Elizalde eren exactament això, formes de vivificació i d'acció filosòfica.

La gent de la nostra quinta (Concha Fernández Martorell, Júlia Torres, Julia Manzano, Mercé Rius o jo mateix) va aprendre de Xavier Rubert un cosmopolitisme desacomplexat, un escepticisme organitzat i un gust per la forma que, pel que fa a mi, espero que no m'abandonin gaire. Si soc una mica o molt "goffo", desmanegat, pallasso, etc., és perquè alguna cosa vaig aprendre en aquells anys.

Convindria recordar també el context d'aquells anys. Valverde i Aranguren, que aleshores eren figures de referència, no provenien del pensament l'Ortega, sinó de D'Ors en l'etapa madrilenya. Era també un moment de relació intel·lectual amb Madrid que José Luís Aranguen va recordar en un article de 1970, "Estancia en Cataluña", publicat a La Vanguardia i avui al volum, 5º de les seves *Obras Completas* (p.169 i ss), publicades a Trotta, 1996. Deia Aranguren: "Por supuesto aún queda mucho trecho por hacer. Es necesario que en un plano más profundo que el político se produzca el entendimiento entre Madrid y Barcelona, que falló cuando la República, que ni siquiera se intentó entonces. Pero también esto demanda un cambio de 'sensibilidad'. Especialmente, claro, de la sensibilidad madrileña, castellana" (p. 171). Això, es miri com es miri, em sembla que encara és vigent.

Per situar el pensament de Rubert de Ventós és també important recordar que, des del segle XIX, a Catalunya han coexistit dues menes de filòsofs, els qui es dediquen a la 'filosofia acadèmica' (universitària) i els qui fan 'filosofia pública' a través dels diaris, la premsa en general i la divulgació. Una característica típica dels filòsofs públics és que, a més, fan política. Tots sabem que, en general, la filosofia pública (des dels temps d'Eugeni d'Ors fins a Jaume Lorés o Josep Ramoneda) ha tingut a Catalunya una influència molt superior al de la filosofia acadèmica. També ha estat molt més moderna i dialogant. Xavier Rubert és un cas molt significatiu. Va ser expulsat de la facultat de filosofia l'any 1975 per una denúncia que provenia del departament de metafísica i se li va impedir tornar-hi als anys 80 a través d'un joc burocràtic lamentable ordit per Ramon Valls Plana.

Xavier Rubert, doncs, ha fet molta filosofia "in partibus infidelium", com dirien els antics. Catedràtic d'Estètica a Arquitectura, la seva obra filosòfica s'ha construït més a través del diàleg amb tecnòlegs humanístics que en les aules les pròpiament filosòfiques. Ha escrit llibres i ha usat els diaris i les conferències públiques com a eina d'expressió bàsica. Tot cal dir-ho, el gruix intel·lectual de l'Escola d'Arquitectura, amb Oriol Bohigas, Solà Morales, Garcés, el matemàtic Enric Trillas, etc., segurament era al seu moment dels més alts d'Europa.

Per entendre el lloc de l'estètica de Xavier Rubert em sembla que cal destacar el paper profundament innovador que va tenir l'Escola d'Arquitectura en la dècada de 1960-1970, perquè va ser allí on neix l'interès per temes com el disseny o la fotografia que van marcar el millor de la primera etapa del pensament de Xavier Rubert. La centralitat del disseny en arquitectura (que provenia de Venturi i de la relació amb els arquitectes comunistes italians de l'època) és central per entendre l'esperit dels temps, d'una època que avui sembla força mítica, la dels anys 1960 amb la *gauche divine* i companyia.

És difícil entendre què significaven en la universitat de Barcelona gent com Xavier Rubert de Ventós o José Maria Valverde si no es té present l'extrema indignació intel·lectual de la filosofia catalana posterior a la guerra, quan els millors pensadors de preguera estaven exiliats a Mèxic i gent com Pep Calsamiglia o els germans Jordi i Gabriel Maragall es dedicaven respectivament a la importació de plàtans de Canàries i a atendre una farmàcia al passeig de Gràcia. Cal recordar que quan Rubert de Ventós comença a treballar-hi com a jove professor, la universitat de Barcelona era encara bàsicament neoescolàstica.

El personatge des de 1950, exercia catedràtic d'ètica, José Ignacio Alcorta Echevarria, podia escriure encara l'any 1976 (amb en Franco ja al Valle de los Caidos) coses com ara: "*El aseguramiento del orden transcendental en sí mismo, realísticamente fundamentado (...) es también sostén y anclaje dilatadísimo y fundamental del orden práctico y axiológico y a su vera del orden moral*" (*Prolegómenos para una fundamentación transcendental de la ética*. Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y políticas, 1976, p. 83). És a dir que per a ell, sense religió, l'ètica no era ni possible. El tristament famós Canals, fent l'elogi d'un altre escolàstic català va escriure que el mèrit de l'escolàstica catalana era ni més ni menys que: «*Concebir la grandiosa visión del mundo que, fundamentada en la verdad revelada, recogía en síntesis unitaria las enseñanzas de San Ignacio y de Santo Tomás de Aquino, del P. Ramière y de Santa Teresita del niño Jesús*» Per situar el context on els Rubert, Trías o Gerard Vilar concebien l'aventura del pensament em sembla que la penosa citació és prou clara.

Dos llibres de Rubert, *El Arte Ensimismado* (1963, reeditat l'any 78) y *La Estética y sus herejías* (publicat en 1974) van ser bàsics per a replantejar els estudis d'estètica. Convido a llegir les planes que Rubert dedicava a la alienacions de l'art modern a *El Arte Ensimismado* o les primeres planes del capítol setè de *La Estética y sus herejías* per entendre per què la proposta de Xavier Rubert va poder interessar a algú com jo que, per altra banda, prové del “Je-ne-sais-quoi” i el “presque rien” de Vladimir Jankélévitch. És en els marges on hem trobat matèria per pensar. I posats a dir una maldat: els marges de Rubert no són els límits de l'Eugenio Trías. En tot cas, aquest tema millor deixar-lo per a un altre dia, oi?

Però cal no oblidar tampoc que l'obra de Xavier Rubert de Ventós és profundament “reaccionaria” perquè el progressisme banal i la retòrica de la modernització no li han fet mai cap impressió. Les dues paraules de moda en l'àmbit de la gauche divine van ser “lúdic” (tot havia de ser lúdic cap a 1968) i “estructura”. Curiosament l'estètica tal com la va reflexionar Xavier Rubert de Ventós és molt poc lúdica i gens estructural. *En les obres de Xavier Rubert l'important no són les estructures (abstractes) sinó les formes (concretes) i, evidentment, el pensament de Rubert no és lúdic (aquest qualificatiu el deixarem per a Fernando Savater), sinó irònic i escèptic.*

Com és l'estètica de Xavier Rubert? Per respondre m'agradaria reproduir un fragment d'un text no gaire conegut:

“Sólo cuando la experiencia nos ha pillado a contrapié perdemos el ansia del esnob o el advenedizo y adquirimos la serena y segura capacidad de embeleso de los auténticos indígenas de la cultura.”

“El placer estético empieza únicamente cuando a aquel reconocimiento sigue un nuevo des-concierto —un des-reconocimiento, por así decir—. Y dura sólo mientras se nos han averiado las ideas hechas y no hemos tenido tiempo aún de repararlas; cuando la experiencia nos ha pillado a contrapié, nos hace perder el equilibrio, y caemos una vez más de bruces sobre las cosas o las obras que teníamos por más conocidas. Es entonces cuando llegamos a ver con admiración lo más natural del mundo y podemos alcanzar ya la última sofisticación estética: mirar con naturalidad lo que es artificial. Entonces, sólo entonces, perdemos el ansia del esnob o el advenedizo y adquirimos la serena y segura capacidad de embeleso de los auténticos indígenas de la cultura; de todos aquellos que saben recuperar creativamente el ‘efecto mareo’ que les suscitaron las cosas ‘la primera vez’”.

«Estética de las artes plásticas», en Ramón Xirau y David Sobrevilla (ed.), Estética, Madrid, Trotta, 2003, p. 221.

En resum: “mirar amb naturalitat el que és artificial” implica un programa d'estetització de la vida. I d'aquest programa, poc o molt, venim molts dels qui estem aquí. Gràcies, Xavier per haver-nos ensenyat a orientar una mirada en temps complexos. Si n'hem après, t'ho devem. Bona nit.